

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دولت متعالیه

ماهیت و مسائل

(مجموعه گفتگو)

به اهتمام مجتبی جاذبی

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

دولت متعالیه

ماهیت و مسائل (مجموعه گفتگو)

به اهتمام مجتبی جاذبی

ناشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

تهیه

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

سرپرستار

محمدباقر انصاری

ویراستار

محمداسماعیل انصاری

نمایه‌ساز

حسین دهقانی، محمد یعقوبی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی

چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

چاپ اول: بهار ۱۴۰۳

شمارگان: ۳۵۰

مرجع بهای کتاب: وبگاه رسمی نشر پژوهشگاه

علوم و فرهنگ اسلامی

عنوان: ۸۴۲؛ مسلسل: ۱۲۷۶

نشانی

قم، خیابان معلم، ساختمان ستاد دفتر تبلیغات اسلامی،

نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

تلفن و دورنگار: ۳۷۸۳۲۸۳۳ - ۰۲۵

ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸

کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱

مراکز پخش

۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۳۷۸۳۲۸۳۴ - ۰۲۵

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی در دانشگاه تهران،

پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن:

۰۲۱ - ۶۶۹۵۱۵۳۴

وبگاه: www.pub.isca.ac.ir

رایانامه: nashr@isca.ac.ir

فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir

فروشگاه نشر دیجیتالی: www.pajooahaan.ir

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه:

جاذبی، مجتبی، ۱۳۶۶ -

عنوان و نام پدیدآور:

دولت متعالیه؛ ماهیت و مسائل (مجموعه گفتگو)/ به اهتمام مجتبی جاذبی؛ تهیه

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مشخصات نشر:

قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۳

مشخصات ظاهری:

۴۹۶ ص.

شابک:

978-600-195-908-0

وضعیت فهرست‌نویسی:

فیبا

یادداشت:

کتابنامه.

موضوع:

اسلام و دولت

موضوع:

اسلام و سیاست

موضوع:

مجتهدان و علما -- ایران -- مصاحبه‌ها

اسلام و دولت -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۴

شناسه افزوده:

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

رده‌بندی کنگره:

BP ۲۳۱

رده‌بندی دیویی:

۲۹۷/۴۸۳۲

شماره کتابشناسی ملی:

۹۵۴۳۳۷۵

فهرست مطالب

سخنی با خواننده.....	۹
مقدمه.....	۱۳
مروری بر مباحث گفتگوها.....	۱۹

بخش اول: ماهیت دولت متعالیه

تمایز مبانی، کارگزاران و ساختارهای دولت متعالیه از دولت‌های متدانیه.....	۶۱
مصاحبه با آیت‌الله سیدمحمد خامنه‌ای	
نسبت شریعت و سیاست در حکمت متعالیه و اقتضائات آن در دولت متعالیه.....	۶۸
مصاحبه با آیت‌الله احمد بهشتی	
سرشت قدسی دولت متعالیه در پرتو ابتدای حکمت عملی بر حکمت نظری.....	۸۹
مصاحبه با آیت‌الله حسن رمضانی	
بنیادهای هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی (روش نقلی - شهودی) دولت متعالیه.....	۱۰۷
مصاحبه با حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر محمد مهدی گرجیان	
جایگاه توحید در مبادی، مسائل و غایات دولت متعالیه.....	۱۳۳
مصاحبه با حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر مجتبی مصباح	
دیرینه‌شناسی مبادی متافیزیکی متعالیه و امتداد سیاسی - اجتماعی آن در دولت متعالیه... ..	۱۴۲
مصاحبه با حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر یارعلی کرد فیروزیایی	

- ماهیت و غایت دولت متعالیه..... ۱۶۹
مصاحبه با دکتر شریف لکزایی
- استلزامات بنیادهای انسان‌شناختی متعالیه در دولت متعالیه..... ۲۰۳
مصاحبه با دکتر مهدی مشکی
- نظریه دولت متعالیه..... ۲۲۵
مصاحبه با حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر مهدی امیدی

بخش دوم: مسائل دولت متعالیه

- چیستی و جایگاه امنیت در دولت متعالیه..... ۲۴۳
مصاحبه با حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر نجف لکزایی
- چیستی و جایگاه کارآمدی در دولت متعالیه..... ۲۶۹
مصاحبه با دکتر علیرضا صدرا
- چیستی و جایگاه عدالت در دولت متعالیه..... ۲۹۶
مصاحبه با حجت‌الاسلام دکتر یزدانی مقدم
- چیستی و جایگاه مدینه فاضله در دولت متعالیه..... ۳۲۱
مصاحبه با دکتر سیدمهدی امامی جمعه
- چیستی و جایگاه قدرت در دولت متعالیه..... ۳۳۶
مصاحبه با حجت‌الاسلام و المسلمین محسن مهاجرنیا
- چیستی و جایگاه عقلانیت در دولت متعالیه..... ۳۶۲
مصاحبه با حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر بهرام دلیر
- چیستی و جایگاه اخلاق سیاسی در دولت متعالیه..... ۳۷۹
مصاحبه با دکتر نجمه کیخا
- چیستی و جایگاه حکمرانی مجازی در دولت متعالیه..... ۳۹۷
مصاحبه با حجت‌الاسلام و المسلمین ابوالحسن حسنی
- چیستی و جایگاه محیط زیست در دولت متعالیه..... ۴۲۸
مصاحبه با دکتر علیرضا صدرا

نمایه‌ها

آیات.....	۴۴۷
روایات.....	۴۵۴
موضوعات.....	۴۵۶
اعلام و مشاهیر.....	۴۸۷
مکان‌ها.....	۴۹۲
تئالگان.....	۴۹۴

سخنی با خواننده

پژوهش در حوزه اندیشه سیاسی از منظر دینی در راستای شناخت مبانی، سرشت و ساختار آن در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ضرورتی انکارناپذیر یافته است. ژرف‌نگری در مبانی دینی مشتمل بر عقل و آموزه‌های وحیانی و عرف جامعه اسلامی - ایرانی، شرطی اساسی در پویایی پژوهش‌ها برای دستیابی به الگوی مطلوب حکومت اسلامی در دوره جدید است؛ از این رو شناخت، بازخوانی، بازنگری و بومی‌سازی مسائل علم و اندیشه سیاسی، جایگاه ویژه‌ای در این پژوهش‌ها دارند.

بی‌تردید قصد اولیه انقلاب اسلامی هدفمندی و ارتقای کیفیت زندگی مؤمنان بر اساس نص اسلامی بود. لازمه تحقق این هدف، تربیت اندیشمندان فراوان و انجام تحقیقات به‌روز، کارآمد و معتبر علمی بود که در این راستا با راهنمایی استادان و همکاری طلاب فارغ‌التحصیل علوم سیاسی، زمینه شکل‌گیری پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در سال ۱۳۷۳ فراهم شد. تجربه نو و موفق این پژوهشگران در معرفی بخشی از میراث سیاسی عالمان شیعی و تألیف آثاری مستقل درباره مسائل نوپیدای سیاسی، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های این مرکز و ارتقای آن به پژوهشکده‌ای مستقل مهیا کرد.

این پژوهشکده در راستای ایفای رسالت خود، تولیدات پژوهشی فراوانی را به جامعه علمی ارائه کرده است؛ از آن جمله می‌توان به تألیف، تصنیف و ترجمه ده‌ها کتاب در حوزه اندیشه سیاسی اسلام اشاره کرد. چشم‌انداز آینده این

پژوهشکده تبدیل شدن به مرجعی علمی پیرامون اندیشه سیاسی - دینی است تا بتواند با گردآوری مهم‌ترین تلاش‌ها و اندیشه‌ها به بسیاری از علاقه‌مندان این حوزه، خدمات علمی مؤثری را ارائه کند.

هدف کتاب حاضر که مجموعه گفتگوهای کنگره حکمت سیاسی متعالیه می‌باشد، این است که بخشی از بنیادهای بحث سیاست از منظر حکمت متعالیه را در زمینه دولت طرح نماید تا مسیر برای نظریه‌پردازی در این زمینه هموار شود؛ به تعبیر دیگر این مجموعه در کنار دیگر مباحثی که در این زمینه تا کنون منتشر شده یا قرار است منتشر شود، با هدف تبیین ظرفیت‌های فلسفه متعالیه برای ورود به حوزه حیات اجتماعی و سیاسی و معرفی توانمندی فلسفه سیاسی اسلامی طراحی شده و در سطوح و شیوه‌های متنوع علمی در حال انجام است. این مباحث بر آن است ابواب گسترده و اهمیت بحث و نتایج و پیامدهای آن را در موضوع محوری دانش سیاسی یعنی مسئله دولت طرح نماید. مباحث حاضر برای بهره‌مندی دانشجویان عزیز و طلاب محترم علوم به طور مستقل به دست چاپ سپرده شده است. امید که علاوه بر جامعه دانشگاهی و حوزوی، دیگر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

کنگره نخست با عنوان سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه با محور امکان حکمت سیاسی متعالیه با اشراف و سخنرانی حضرت آیت‌الله جوادی آملی، در سوم بهمن سال ۱۳۸۷ برگزار شد. این ایده امروزه تا حدود زیادی در مجامع علمی مطرح است و ادبیات تولیدشده نشان‌دهنده آن است که نظر نخبگان و علاقه‌مندان حوزه فلسفه سیاسی و اندیشه سیاسی را به خود جلب کرده است. اقبال دانشجویان تحصیلات تکمیلی به انجام پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری در زمینه حکمت سیاسی متعالیه ضرورت استمرار این حرکت را به منظور تمهید نظریه‌های سیاسی بر مبنای حکمت سیاسی متعالیه یادآور می‌شود. با این وصف رویکرد اصلی دومین کنگره، نظریه دولت است که در آن به بررسی و نقش حکمت سیاسی متعالیه

در تولید نظریه مطلوب دولت، کارویژه‌های دولت، نقد و ارزیابی نظریه‌های رایج دولت، تجربه حکمرانی در جمهوری اسلامی ایران و... تأکید می‌شود؛ همچنین مسئله کارآمدی دولت و تأثیر حکمت سیاسی متعالیه در دانش سیاسی مورد توجه است؛ از این رو ضمن تمهید نظریه دولت مطلوب با رویکرد حکمت سیاسی متعالیه، نظریه‌های رقیب نیز ارزیابی و بررسی خواهد شد. دیگراهداف کنگره عبارت‌اند از: توانمندسازی مباحث فلسفه سیاسی اسلامی؛ توجه به کارآمدی مباحث فلسفه سیاسی اسلامی؛ تمهید نظریه‌های سیاسی بر اساس حکمت سیاسی متعالیه؛ نقد و بررسی ادبیات و نظریه‌های رایج در علوم سیاسی. امید اینکه دومین کنگره که به منظور اثرگذاری بیشتر بر حوزه دانش سیاسی و به صورت تخصصی برگزار می‌شود، گامی رو به جلو باشد. جهت آشنایی، محورهای اصلی فراخوان مقاله کنگره از این قرارند:

نقد و بررسی نظریه‌های دولت از منظر حکمت سیاسی متعالیه (دولت اخلاقی، دولت مطلقه، دولت فلسفی، دولت فقهی، دولت عرفانی، دولت مدرن و دولت ملی)؛ کارویژه‌های دولت از منظر حکمت سیاسی متعالیه (آزادی، امنیت، عدالت، قدرت، قانون، جنگ و صلح، محبت و دوستی، تعلیم و تربیت، حقوق بشر، محیط زیست، پیشرفت و تمدن)؛

نظریه دولت مطلوب از منظر حکمت سیاسی متعالیه: ظرفیت‌های حکمت سیاسی متعالیه برای ارائه دولت متعالیه (ماهیت دولت، کارویژه دولت و غایت دولت)؛ تجربه حکمرانی در جمهوری اسلامی ایران از منظر حکمت سیاسی متعالی (مردم‌سالاری دینی، مشروعیت و استقلال)؛

از فارابی تا فیلسوفان مسلمان معاصر: مقایسه نظریه‌های دولت از منظر مکاتب فلسفه سیاسی اسلامی (نظریه دولت با رویکرد فلسفه سیاسی مشاء، نظریه دولت با رویکرد فلسفه سیاسی اشراق، نظریه دولت با رویکرد فلسفه سیاسی متعالیه)؛

همایش سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه که با اشراف و سخنرانی حضرت

آیت‌الله جوادی آملی برگزار شد، یکی از برنامه‌های طرح پژوهشی حکمت سیاسی متعالیه با مدیریت دکتر شریف لک‌زایی است که از سال ۱۳۸۴ در این پژوهشکده در دست اجراست. لازم است از تلاش پژوهشگر محترم آقای مجتبی جاذبی که گفتگوهای این دفتر را به انجام رساندند، تقدیر و تشکر کنم؛ همچنین بر خود فرض می‌دانم از تمام استادان و پژوهشگرانی که در انجام این طرح همکاری کرده‌اند، به‌ویژه از استاد ارجمند حضرت آیت‌الله جوادی آملی (حفظه‌الله) که ما را از فرمایش‌های خود بهره‌مند ساخت و به شکوفایی حکمت سیاسی متعالیه مدد رساند، تشکر کنم؛ همچنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی و ریاست کنگره نجف لک‌زایی، اعضای محترم کمیته علمی آقایان ابراهیم برزگر، احمدرضا یزدانی مقدم، مرحوم علیرضا صدرا، محمد پزشکی، محمدعلی فتح‌اللهی، منصور شاه‌ولی، منصور میراحمدی، سیدمهدی امامی‌جمعه، رجبعلی اسفندیار، بهرام دلیر، مرتضی یوسفی‌راد، مرحوم ابراهیم علیپور، محمد سوری و خانم نجمه کیخا، دبیر علمی کنگره شریف لک‌زایی، ارزیاب علمی و مدیر محترم اجرایی کنگره محمود فلاح، همکار کنگره آقای پرویز کاظمی، اعضای هیئت علمی و کارشناسان پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی و همکاران نشر پژوهشگاه تشکر و موفقیت همگان را از خداوند متعال مسئلت می‌کنم.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در راستای ترویج علم و دانش، آثار خود را در اختیار جامعه علمی قرار می‌دهد و از انتقادات و پیشنهادهای علمی همه استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم استقبال می‌کند. امیدواریم این فعالیت‌ها موجبات رشد و پویایی فرهنگ سیاسی-دینی و زمینه‌های گسترش اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

دکتر مختار شیخ حسینی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مقدمه

حکمت متعالیه عنوانی است که نخستین بار در تمدن اسلامی توسط شیخ‌الرئیس ابن‌سینا برای اشاره به دانش و اندیشه اندیشورانی که توانایی فهم حقایق پنهان و دور از دسترس منابع عادی معرفت را دارند، به کار گرفته شد. با گذشت بیش از پنج قرن از کاربرد نخستین اصطلاح «حکمت متعالیه»، صدرالمآلهین محمد شیرازی معروف به ملاصدرا با استفاده از منابع متقن عقلی و نقلی و نیز تلاش بی‌وقفه در تألیف و پیوند میان دانش‌های تفسیر، حدیث، فلسفه، عرفان و کلام در تداوم حکمت مشایی و اشراقی، پایه‌گذار مکتبی نو در حکمت اسلامی گردید و این مکتب را «حکمت متعالیه» نام نهاد. در همین راستا او مبسوط‌ترین اثر حکمی- فلسفی خویش را با عنوان *الحکمة المتعالیة فی الاسفار الاربعة العقلیة* نگارش کرد. این مکتب بر اساس سنت مشهور حکما از دو بخش حکمت نظری و عملی تشکیل شده است. دغدغه و مسئله صدرا عمدتاً متمرکز بر حکمت نظری و شناخت کائنات بوده است. او توانست در این حوزه به اصول و قواعد متقن و نویی همچون اصالت وجود، حرکت جوهری و امکان فقری دست یابد که حکمای قبل از او نتوانسته بودند از عهده اثبات آنها برآیند. حکمای پیشاصدرایی همچون میرداماد و حتی شخص صدرالمآلهین در دوره جوانی اصالت را از آن ماهیت می‌دیدند؛ نیز حکمای سابق همچون بوعلی حرکت را صرفاً در حوزه

اعراض جاری می‌دانستند؛ اما این ملاصدرا بود که پس از سال‌ها ریاضت و دوری از اصحاب قدرت و مُکنت و استفاده از آثار حکمای سابق به همراه خوشه‌چینی از شاخه‌های گلستان کتاب و سنت توانست اصالت وجود، حرکت در جواهر و اموری همچون عین‌الفقر بودن معلول نسبت به علت تامه را اثبات کند.

امروزه دستاوردهای حکمت متعالیه در حوزه حکمت عملی با اما و اگر همراه شده است. ملاصدرا از سویی همانند آثارش در حوزه حکمت نظری، اثر مستقل و مبسوطی در حوزه حکمت عملی ندارد و از سوی دیگر تکرار و تشابه ظاهری نوشته‌های او در باب سیاست و جامعه با آثار فارابی و خواجه طوسی این انگاره را در ذهن برخی ایجاد کرده است که صدرالمتألهین فاقد اندیشه سیاسی- اجتماعی است.^۱

حقیقت آن است که پرداختن مبسوط و مفصل به حکمت عملی و ورود به جزئیات مباحث سیاسی- اجتماعی مسئله صدرالمتألهین نبوده است و به هر دلیل جز در موارد معدود و موردی وارد این مباحث نشده است. این البته به هیچ عنوان به معنای آن نیست که صدرا فاقد اندیشه سیاسی- اجتماعی است. با عنایت به ابتدای حکمت عملی بر حکمت نظری، آن‌گاه که صدرالمتألهین در حوزه حکمت نظری صاحب نظر و اثر است، قطعاً بنیادی متقن برای اندیشه سیاسی- اجتماعی فراهم می‌آورد که همانند حکمت نظری وی در قیاس با حکمت عملی گذشتگان از عمق، پویایی و توانمندی بیشتری برخوردار است؛ لذا اگرچه او شخصاً کمتر به حکمت عملی پرداخته، راهی گشوده است که الهام‌گر محققان بعد از خود در جهت تحلیل مسائل حکمت عملی است.

۱. ر.ک: سیدجواد طباطبایی؛ زوال اندیشه سیاسی در ایران؛ تهران: مینوی خرد، ۱۳۹۶.

از جمله مسائل مهم حکمت عملی در حوزه تدبیر مدن و سیاست، دولت است که موضوع محوری کنگره حکمت سیاسی متعالیه است. دولت متعالیه صدرایی در قیاس با دولت‌های سینیوی و اشراقی در تمدن اسلامی از سویی و دولت‌های متدانیه مدرن و پسامدرن در تمدن غرب جدید و معاصر از سوی دیگر، مبتنی بر مبانی متافیزیکی متعالیه در حوزه شناخت هستی و کائنات و متوجه غایات و اهداف متعالیه است. دولت متعالیه صورت تکامل یافته دولت‌های سینیوی و اشراقی است که در حوزه مبانی و غایات نهایی کاملاً متفاوت با دولت‌های متدانیه غربی است و صرفاً تشابهی ظاهری در برخی ساختارها و غایات میانی دارد.

امروزه با عنایت به پیروزی انقلاب اسلامی و تشکیل نظام جمهوری اسلامی در ایران به رهبری حکیم متأله مرحوم امام خمینی علیه السلام که از پیروان حکمت متعالیه و شارح آثار فلسفی-عرفانی بودند، می‌طلبید بار دیگر با کاوش و بازخوانی در آثار صدرالدین محمد شیرازی از ظرفیت و توان این مکتب در فهم و حل مسائل و چالش‌های سیاسی-اجتماعی روز خصوصاً مسئله دولت استفاده برده شود. روشن است در صورتی که نسبت به میراث حکمی-فلسفی متعالیه که صورت متأخر حکمت توحیدی در تمدن اسلامی است، بی‌مهری و غفلت شود، اندیشه سیاسی متدانیه و متسافله که توسط اندیشمندان غرب مدرن و پسامدرن نمایندگی شده و نَسَب به مخالفان انبیای الهی در دوره‌های تاریخی قبل از اختراع خط و اندیشه سوفسطایی غرب باستان در عصر کتابت می‌برد، جای خود را در کشور اسلامی بازخواهد کرد؛ زیرا انسان بدون اندیشه عموماً و اندیشه سیاسی خصوصاً، خواه متعالیه و خواه متدانیه نخواهد بود.

همچنین با عنایت به سیر تکاملی تحولات ایران اسلامی در جهت رسیدن به

تمدن نوین اسلامی که توسط امام ثانی انقلاب و نائب حضرت حجت (عج) تعریف و تبیین شده است، رسیدن به مرحله سوم یعنی دولت اسلامی منوط به دولت‌شناسی اسلامی است. چه ظرفیتی عمیق‌تر و دقیق‌تر از حکمت سیاسی متعالیه برای دولت‌شناسی و دولت‌سازی اسلامی است؟ حکمت متعالیه متقن‌ترین صورت باورها و پیش‌فرض‌های متافیزیکی در حوزه هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و انسان‌شناسی را برای اندیشمندان و اندیشورزان سیاسی فراهم می‌آورد تا اولاً با عقل نظری خویش دولت متعالیه را به مثابه یک هستی اعتباری و اجتماعی درک کرده، دولت‌شناس متعالیه گردند؛ ثانیاً با عقل عملی خویش حرکت جوهری ارادی را ابتدا در نفس خویش جریان سازند تا متصف به فضایل اخلاقی گردند و سپس در سطح جامعه اقدام به دولت‌سازی متعالیه کنند تا به شکل‌گیری و ارتقای جامعه و نظام سیاسی متعالیه برخوردار از فضایل اجتماعی همچون عدالت، امنیت و پیشرفت منتهی گردد.

با عنایت به درک اهمیت این موضوع بود که همایش «سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه» در سوم بهمن ۱۳۸۷ با راهنمایی‌ها و سخنرانی حکیم، فقیه و مفسر گران‌قدر حضرت آیت‌الله علامه عبدالله جوادی آملی برگزار گردید. ذیل همایش فوق‌الذکر که متمرکز بر امکان اندیشه سیاسی صدرالمتألهین و بازخوانی وجوه سیاسی حکمت سیاسی بود، با مشارکت استادان و محققان حوزوی و دانشگاهی چهار دفتر گفتگو و نشست علمی و چهار مجلد مجموعه مقالات به اهتمام آقای دکتر شریف لک‌زایی توسط نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی منتشر شد. پس از گذشت بیش از یک دهه از نخستین همایش به منظور تمرکز بر دولت‌سازی متعالیه به مثابه مرحله سوم تمدن نوین اسلامی، «دولت متعالیه» موضوع کنگره حکمت سیاسی متعالیه قرار گرفت. در این زمینه علاوه بر فراخوان

مقالات و برگزاری مجموعه‌ای از درس‌گفتارها و نشست‌های علمی، انجام مصاحبه علمی با اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی درباره ماهیت و مسائل دولت متعالیه به تصویب کمیته علمی کنگره رسید که به لطف الهی و عنایت حضرت صاحب‌الامر علیه السلام به انجام رسید و به حضور محققان و رهجویان حکمت سیاسی متعالیه تقدیم می‌گردد.

در واپسین سطور این دیباچه باید یاد کنم از استاد آسمانی دکتر «علیرضا صدرا»، دانشیار فقید دانشگاه تهران و پیشگام در احیاء میراث سیاسی اسلامی که با گشاده‌رویی دو مصاحبه مفصل برای این مجموعه داشت و در مراحل آماده‌سازی این اثر به دلیل ایست قلبی دار فانی را وداع گفت.

مجتبی جاذبی